

O ženski in moškem ter njunem poslanstvu v dramatiki Stanka Majcna

Karel Gržan*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 821.163.6.09-2Majcen S.

Karel Gržan: O ženski in moškem ter njunem poslanstvu v dramatiki Stanka Majcna. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 4, str. 88–108

V delih Stanka Majcna (1888–1970) je prikaz ženske in moškega v prepletanju njenega poslanstva izjemno pronicljiv, zato vreden posebne pozornosti. Članek z motivno-tematsko analizo posameznih dram ter primerjalno analizo odnosov med subjekti interpretira Majcnovo razmišljanje o tem poslanstvu. Pozornost namenja tudi prizo-rišču dogajanja, saj je le-to pri Majcnu postalo laboratorij za raziskavo in poglobljeno analizo prepletanja poslanstva moškega in ženske.

Ključne besede: Stanko Majcen, dramatika, ženska, moški, dopolnjevanje, poslanstvo.

1.01 Original Scientific Article
UDC 821.163.6.09-2Majcen S.

Karel Gržan: On a woman and a man and their mission in Stanko Majcen's plays. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 4, pp. 88–108

The works of Stanko Majcen (1888–1970) reflect insightful images of intertwining missions of a woman and a man. For this reason, too, the subject deserves special consideration. The article interprets Majcen's views on this mission by the analysis of motifs and themes of individual plays and by comparative analysis of relationships among the subjects. Attention is also devoted to the scene of episodes, as the scene becomes a laboratory for research and deeper analysis of intertwining missions of a man and a woman.

Key words: Stanko Majcen, drama, woman, man, complementarity, mission

* Dr. Karel Gržan, doktor znanosti s področja literarnih ved, Škofija Celje, Prešernova ulica 23, 3000 Celje, Slovenija, grzank@gmail.com

Marja Boršnik, ki je Majcna kot zamolčanega pisatelja prva in najgloblje ovrednotila, ugotavlja, da *prav reševanje modernih problemov dela poleg prefinjenega sloga Majcna tako zanimivega. Tako je njegovo delo res svetovljansko; zadovoljuje najzahtevnejšega inteligenta, če ima ta količkaj srčne kulture* (Boršnik 1967a: 485–486).

Eno izmed področij *modernih problemov*, ki je zaposlovalo Majcnovo razmišljanje, je bilo tudi odnos ženske in moškega v njunem dopolnjujočem se poslanstvu. Predvsem v dramah je Majcen ustvarjal situacije, v katerih je z izjemno intelektualno pronicljivostjo razbiral (po)moč in ne(po)moč ženske in moškega v njunem sobivanju, ko sta hotela preseči raznoliko tesnobno ujetost tako na medosebnem kot družbenem področju.

Ponavljajoči se motiv razpetosti moškega med dve ženski je projekcija njegove duhovne razpetosti: uresničevati svoje poslanstvo ali ga zavrniti, tvegati in se predati negotovim, novim razsežnostim življenja, kamor ga vabi »prava« ženska, ali sprejeti gotovost, varnost, kar ponuja druga. Intuitivno, ki ga pooseblja »prava« ženska, vabi, mami, obljublja, moški mu nekaj časa sledi, a razum mu onemogoča popolno, čisto, brezpogojno predajo. Ne ve (še), da ga ljubezen do »prave« ženske osvobaja ter zagotavlja njegovo osebno uresničenost. Tako kot Gogovci v Grumovi drami (p)ostaja ujet med svetovoma zavednega in nezavednega, ki je hkrati Majcnovo izhodišče za opazovanje moškega in ženske v uresničevanju njunih vlog. Se bosta osvobodila kot Grumova protagonistka Hana ali životarila naprej kot drugi Gogovci? Bosta presegla meje danega in stopila v nove razsežnosti (so)bivanja ali sprejela navidezni smisel, kot ga ponujata družba in družbeno? Odgovor na vprašanje se opira na motivno-tematsko analizo Majcnovih dram ter primerjalno analizo odnosov med posameznimi subjekti.

Pred vpogledom v Majcnovo pojmovanje vloge ženske in moškega je vsekakor vredno osvetliti Majcnovo življenjsko izkustvo.

MAJCEN KOT MOŠKI V ODNOSU DO ŽENSK

Marja Boršnik ugotavlja, da *ženska pri Majcnu vsaj v glavni vlogi nikoli ne nastopa prostaško, njena plemenitost je v največ primerih žrtev moževe prostaščine* (Boršnik 1967: 392). Njeni boleznini je vzrok moški, ki jo, priplepljen na družbeno, omrtvi, ko se ustali na ravni družbene splošnosti in varnosti ter nato ne pričakuje od življenja nič več. Takšen se Majcen predstavi v avtobiografski drami *Profesor Gradnik*. Svojo pre/danost družbenemu opredeli kot tragično. Gradnik je bolan profesor, ki uči teorije, za

stvarno življenje pa je mrtev – in zato rojeva mrtve otroke. Njegova žena (v stvarnem življenju Majcnova žena Klara) ohranja moža v bolnem, ujetem, utečenem, Kamila (stvarnost: Elica, Majcnova velika ljubezen) pa prihaja iz morja in v njem neti ogenj ter ga snubi za globino odnosa, da bi se osvobodil bolnosti. *Predati se mu moraš, morju! Zaupati mu moraš do dna. Šele ko si se izneveril vsem oblastem nad seboj, tudi tistim, ki si jih ustanovil sam, in ko si prepoznal edinole njegovo [...],* pravi o Gradniku inženirju (Boršnik 1967: 69). Žal, neuspešno. Človek proda svobodo za varnost, za službo in plačo. V tako stanje, kar je skrunitev življenja, je Gradnika privedla žena. Ujet profesor, čeprav predan znanstvenemu delu, ostaja mrtev med omrtvelimi. Temo drame napove Majcen po profesorju Gradniku že v uvodu: *Kdor samo nejasno sanja, veruje pa pustemu razumu in obskurnim poročilom listov, ne bo nikoli deležen velike odrešitve* (Majcen 1997: 65).

V življenju se je Majcen (kot profesor Gradnik) zavezal z žensko, ki je nasprotje Kasiji, Kamili ..., z žensko, ki moškega ne speljuje v nove dimenzije bivajočega, pač pa ga zaradi varnosti prilepi v konkretno družbeno splošnost. Ob takšni ženski je možka vznemirjenost dušena in ne rojeva novosti – novega življenja, po katerem je Majcen očitno silovito hrepenel.

Majcen pa je kot profesor Gradnik sicer hrepeneč, a nemočen, celo bolan. Že leta 1910 kot dvaindvajsetletnik izraža svojo nemoč za vstop v močan odnos z žensko, s svojo veliko ljubeznijo Elico Kosi. V pismu 2. 11. 1910 ji je napisal: *Jaz sem bil takrat bolan, suh in bled, meni se zdi, da – ženska. Mož gotovo ne* (Majcen 1997: 11). Elica Kosi postane Majcnova Julija Primic, ob kateri s pisano besedo uresničuje, česar dejansko ne zmore. *Kaj mi preostaja v tem položaju drugega, draga gospodična, kot – pisati! Pisati, da imam namen ...* (Majcen 1997: 13). Tudi potem, ko se je Elica Kosi leta 1913 v Mariboru poročila s sodnim pripravnikom Matkom Zorjanom, še ostaja Majcnov tihi navdih. Z njeno pomočjo kot možki presega meje, ki jih je dano prestopiti moškemu le v ljubezenskem odnosu z žensko, vendar se to dogodi zgolj v njegovi pisani besedi, pa še to prikrito. Elici Kosi v pismu, ki ji ga je napisal po kar 53 letih (3. 11. 1963), priznava: *Sam zatiram, kolikor mi je dano, te sledove v tekstu* (Majcen 1997: 17). Odnos do nje je še zmeraj tako močan, kot je bil: *Še danes sem v Elico Kosijevo zaljubljen natanko tako, kakor sem bil približno pred 60 leti* (Majcen 1997: 16).

Majcen, ki se poistoveti s profesorjem Gradnikom, ugotavlja, da *smo filozofi res čudaki. Sreča me po dolgih letih suše na najlepši točki tega nekrščanskega planeta, na tem otočiču, ženska, da mi oko zadivljeno obstane.* Moški pa ob njej filozofira in razgljablja, objokuje svojo »mrtvost«, namesto da bi po ljubezenskem zapeljevanju tvegala korak zaupanja in vstopil v

novo razsežnost bivajočega. Gradnikov nasvet Kamili: *S filozofi se nikar ne ukvarjajte! Škoda vsake milosti posebej. Možem jih delite kakršen je vaš Jelen. Divota ga je gledati* (Majcen 1997: 71) je izraz Majcnove žalosti in razočaranja nad samim seboj in odkrito priznanje moškim, ki so prestopili prag teorije in po ljubezenskem odnosu dosegli odrešitev lastne eksistence.

Stanko Majcen se je 12. januarja 1921 v Krčevini pri Mariboru poročil z učiteljico Klaro Sterger.¹ Po splošni oceni njegov zakon ni bil srečen. Pisma, ki jih je pisal ženi, so splošna in z izjemo nagovora: *Ljuba Klara in konca: Te najlepše pozdravljam in poljubljam* popolnoma brezosebna.² To je še posebno očitno, če pisma ženi primerjamo s pismi drugim ženskam (celo moškim). Pisal ji je izključno o zunanjih stvareh, predvsem o zelenjavi, vrtu, kurah ..., in to mnogokrat neprijazno. Neredko je zašel v teatraličnost. Pismo je podobno pismu. Med najosebnejše izpovedi spada: *O sebi ne vem povedati drugega, kakor da sem ostrižen in obrit – skratka »fit«, kakor negovan angleški pes. NB tudi sit, saj sem na krožniku že imel kranjsko klobaso, hrenovke, ribe – samo fazana še ne* (Majcen 1997: 46). Zdi se, da je bil brezoseben, plitek odnos obojestranski: *Ker te skrbi, kaj jem ...* Tudi na podlagi avtobiografske drame *Revolucija*, v kateri nastopa profesor Stvarnik sam, brez žene, bi lahko sklepali, da mu je bila žena vendarle odveč. Kar nekajkrat se ji je pod pismo podpisal *Puščavnik Stanislav* in ji tudi neprikrito privoščil *tu pa tam kako emocijo (= vzvalovanje srčnih čustev) ob pogledu na nekaj lepega (npr. moški obraz)* (Majcen 1997: 41).

Sklepati smemo, da se je Majcnov odnos do žene še poslabšal po vojni, in sicer iz neozdravljene bolečine, saj se je edinec Fedor menda prav na materino prigovarjanje (Schmidt 1999a: 295) tik ob koncu vojne pridružil slovenskim četnikom, zaradi česar je bil likvidiran v Kočevskem rogu. Iz

¹ Rojena je bila 22. februarja 1899 na gradu v Sevnici. Njen oče Jožef je bil višji deželno-pravdni svetnik, mati Frančiška je bila rojena Rihar.

² Za primer navajam krajše pismo, pisano v naglici, v katerem je bil pisec primoran k izrazu resničnega medsebojnega odnosa:

»Ljuba Klara,

Pišem kar na pošti. Pravkar sem bil tretjič v Surovini, in to pot se mi je s pomočjo go. Drage posrečilo.

Krompir je prebran in na zraku za nekaj časa, ker je lepo vreme. Doslej je močno gnil, kako bo naprej, ne vem.

Škropim vsak drugi dan, kar je nove setve, da bi ne zgorelo.

Paradajzi so šli – kakor po vsem tržišču, saj morajo imeti cene označene – po 20 din, čeprav ni več najboljši.

Hruške, če so lepe, so tudi po 40 din.

Hitim, da dobiš še o pravem času: najbrže bo ta knjižica potrebna tudi v Zagrebu.

Lepo pozdravlja in poljublja St.« (Schmidt 2000: 50–51).

okolščin ob nastanku drame *Matere* bi lahko sklepali, da je Majcen dvo- mil tudi o ženinih moralnih vrednotah. Njeno ravnanje je bilo namreč v pravem nasprotju z ravnanjem in besedami žene ter matere v omenjeni drami. Leta 1941 so vlomili v Majcnovo viničarijo v Spodnji Velki in v policijskem zapisniku o vlovu je ženina izjava, da bo viničarju odpovedala službo, ker v prihodnje ne bo več trpela slabega ponašanja njegove rejenke, ki bo v kratkem porodila že drugega nezakonskega otroka (Schmidt 1999a: 246–247).

Brezosebnost Majcnovih pisem ženi, ki jo Goran Schmidt sicer imenuje *duhovit humorističen stil*, a ugotavlja, da imamo občutek, da ga je v dobro voljo spravljal ženin odsotnost, saj tolikšne razigranosti pri njem sicer ne zasledimo (Schmidt 2000: 332), si lahko razložimo z Majcnovo ironizacijo svojega zakona. Konec in podpis pisma z dne 9. 9. 1958 to samo potrjujeta: *Kure so pridne, saj pa imajo vsega, kar si žele, in povrh še dober zgled v meni. Lepo pozdravlja in poljublja pater Stanislav a sancta Clara* (Schmidt 2000: 56).³

Morda se prav zato, ker zakona z ženo ni doživljal v popolni predanosti (*Profesor Gradnik*) in ker je bila njegova ljubljena Elica oddaljena od njegovega življenja v »drugačnih, odmaknjenih svetovih«, tudi sam dvigne v presežno, kjer z večjo občutljivostjo zaznava in razbira duhovno-mistične razsežnosti življenja in odrešenja, še posebej po srečanju s spisi sv. Terezije Avilske. Ob njej (učiteljici Tereziji – v odrešenjsko razsežnost vodeči Elici) prodira v mistično. Mistiki so bili ob evangeliju – posebno v zadnjem obdobju njegovega življenja – njegovi edini učitelji. Ob njih se je učil in ob duhovnem druženju z Elico prodiral v izjemna spoznanja o odreševanju raznolikih (osebnih in družbenih) tesnobežnosti življenja, tudi po medsebojnih odnosih med moškim in žensko.

MOŠKI JE ŽENSKI MOČ IN VOLJA

Majcen v pismu Marji Boršnik piše, da je drama *Kasija* drama dveh svetov, ki ju predstavljata dve ženski: Adela, ki je otrok privilegiranege sveta, in Kasija kot otrok revščine. Obe potrebujeta moža, ki bo v njuno bivanje prinesel življenje, kot to izpove Sonja Vanji, ženska moškemu v

³ Pater Stanislav a sancta Clara je aluzija na Abrahama a sancta Clara (pravo ime Johann Ulrich Megerle, 1644–1709), nemškega pisatelja in dvornega pridigarja na Dunaju, znane po ironiziranju družbene situacije svojega časa. V anekdotah je ohranjena njegova pikrost do podružbljenih žensk.

drami *Revolucija: Življenje je v tebi. Ženska je le posoda zanj. Morda je to njena skrivnost, skrivnost njene privlačnosti* (Schmidt 1999a: 308).⁴ Kot pravi majorka v drami *Kasija*, je potreba ženske po moškem *naravna in zato sveta* (Majcen 1997: 21), kajti moški je ženski moč in volja do življenja (Schmidt 1999a: 24). Med Adelo in Kasijo je razpet nadporočnik Adrijan Ivančič. V dramsko dogajanje je postavljen, da odigra vlogo moškega v življenju ženske. Adela ga želi ohraniti v *našem ugledu*, Kasija pa ga zapeljuje (*njene ustne so žejne kot malokatere*, Schmidt 1999a: 11) k vstopu v svet nepriviligiranih, ki ga je treba (od)rešiti. Moški se mora odločiti med dvema ženskama: med Adelo, ki ga želi ustaviti v ustaljenem in uglednem, in Kasijo, ki ga želi odpeljati v svet novih razsežnosti. To je motiv, ki se v Majcnovih dramah nenehno ponavlja, tudi zato da lahko z Majcnom sledimo odzivu moškega v uresničevanju ali v zavrnitvi svojega poslanstva.

Moški v uresničevanju poslanstva

Drama *Kasija* se začne, ko Ivančič obišče bolno Kasijo. Ta ga prosi, naj ostane ob njej in jo reši, saj čuti, kot da se potaplja, a je nihče ne vidi. Kasijina bolezen je *blodnja duše in resnica duha* (Schmidt 1999a: 35). Le moški jo lahko (od)reši. A prav tako kot potrebuje ženska moškega, da jo rešuje – da lahko rojeva in ohranja življenje – potrebuje tudi moški žensko, ki v njem prebuja življenje. Gre za dve moči, ki se med seboj krepita. Stanko Majcen vedno znova ugotavlja, da sta tako mrtev moški kot mrtva ženska drug drugemu v pogubo. Zato je Adela za Ivančiča skušnjava k ustaljenosti, to je k osebni izgubljenosti. Čeprav je tudi ona bolna – a od družbe napitnic, cigaretne dima in hrepenenja (Schmidt 1999a: 15–16) – želi Ivančiča ustaliti, omrtviti v zatohlosti, kjer življenje umira, moralo pa bi se razvijati v vedno nove razsežnosti bivajočega.

Majcen nakazuje pravi odgovor moškega v *Dedičih nebeškega kraljestva*, kjer nastopi zdravnik kot Odrešenik, ki s svojo močjo rešuje stiske in ovire, postavljene kot izziv njegovemu življenju. A tudi zdravnik potrebuje ob sebi žensko; to je polkovnikova žena. Za poslanstvo ob moškem pa je ženska sposobna šele potem, ko se odreče mikavni plehkosti privilegiranih, zaradi katere je odmaknjena od realnosti življenja. Ko se ženska osvobodi odvisnosti od zemeljskih ugodnosti, je sposobna podpreti mo-

⁴ To besedilo je le v devetem rokopisu *Revolucije*.

škega pri njegovem odreševanju trpljenja, kar je tako zelo vznemirjalo Stanka Majcna.

Majcen je moškega in žensko v njuni medsebojni povezanosti nenehno postavljaj v trpeče stanje človeštva kot možna rešitelja. Tako sta se lahko medsebojno dopolnjevala. Da lahko moški uresničuje svoje poslanstvo, potrebuje ob sebi »pravo« žensko in prav tako velja tudi obratno. Ko želijo v drami *Prekop* razjarjeni kmetje pregnati Čopa in Kamilo z barja (iz stanja trpečih), začne Čop omahovati, ali naj svoj načrt izpelje ali pa naj zapusti negostoljubne kraje. Kamila ga nagovarja: *Tukaj ostaneva, stojiva ali padeva* (Schmidt 1999a: 213). Kmetov nista mogla pomiriti niti pl. Juritsch niti župnik (v splošnost, povprečnost ujet in pomehkužen moški), šele ko se z njimi spoprime od Kamile opogumljen Čop, je boj za prekop dobljen.

Moški, ki (se) zataji

Marja Boršnik ugotavlja, da je v Majcnovih dramah ženska *plemenitost v največ primerih žrtev moškeve prostaščine* (1967: 392), to je žrtev moške izdajalskosti. Tudi Čop bo osebno izdal Kamilo zaradi prevelike odvisnosti od družbenega.

V drami *Kasija* je z razkritjem spotakljivih Adelinih fotografij Ivančič postavljen pred odločitev, ali bo ohranjal svoj družbeni položaj in s tem zvezo z Adelo Carneri, ki mu jo je ta položaj »naprtil« (Majcen 1997: 26), ali pa se bo odločil za Kasijo (*sem pustil pol življenje v tebi*) in se s tem odpovedal družbi privilegiranih. Ivančič je razpet in napet. Strah pred družbo in njenimi zakoni, to je pred tem, da bi ga družba izobčila, je prevelik, zato je za družbeno čast pripravljen zatajiti v odnosu s Kasijo spočetega otroka (novo razsežnost bivajočega), a se v njem prebujajo vedno močnejši očitek krivde. Ta ga duši, kar razkriva njegovo razmišljanje v pogovoru z dr. Levayem, ki se je zatajil, ko se je odločil za družbeno.

Ivančič: Ne veš, kako sem ti hvaležen. Kakor skala je ležala ta vest ne meni. /.../

Dr. Levay: Potolaži vest, rešil si se.

Ivančič: Ta rešitev me stane baš mojo čisto vest.

Dr. Levay: Tega družba ne razume. /.../ Ti si človek z izjemnim duševnim ustrojem, te družbe član pa si tako, kakor jaz in vsi drugi. Ljubimo jo, bojimo se je, zanjo žrtvujemo vse. Tudi jaz, ne dvomim, tudi jaz se ne izločam iz nje. /.../ Ne obsojaj se na smrt, če ni treba. Kajti ta tribunal na pozna druge

kazni. Vdaj se brezpogojno njegovim postavam – sicer si ob glavo. Srednje poti ni človeku, ki stopa navzgor in ki mu lestvico takorekoč drže (Majcen 1997: 56–57).

Kot dr. Levay se odloči tudi Ivančič.

Kasija je sprejemala Ivančiča in pred njim druge moške, da bi jo z vstopom vanjo odrešili (ona je svet bolečine, moški pa s spolnostjo zapusti zunanji svet in po ženski vstopi v »temno noč, nično točko ...« – v novo območje, ki prebudi nove dimenzije življenja, novo življenje). Sedaj pa je spoznala, da je bila prav v tem prevarana. Moški je žensko izdal. *Problem Kasije je v prvi vrsti etičen z modernim disonančnim zaključkom, ki ne dopušča katarze. Nравstveno šibki 'junak' zlomi elementarno ženo, da se ne more izčistiti. Vendar tudi ta žena ni junakinja klasičnih vrlin. Uokvirjena v realno sredino, ni idealizirana* (Boršnik 1967: 394–395).

V drami *Prekop* se Kamila zaveda Čopove krhkosti, omahljivosti pred družbenim. *Z neštetimi poljubi* ga vedno znova ohranja v živem medosebnem odnosu. Boji se, da bi ji zemeljska varnost in gotovost ne odtujila Čopovega srca: *Močan si, vem. Samo, da ti je tudi srce močno* (Majcen 1997: 214). Zato je Kamila Čopu ženska, ki ga zapeljuje, torej osvobaja iz družbene ujetosti, da bi lahko potem tudi on s svojo moško močjo osvobajal njo in sebe iz stisk, v katere ga pritegne: *Nikoli mu nisem bila žena. Ni mi prirojeno. Potovala sva od močvirja do močvirja, od prekopa do prekopa, in če mislite, da o njegovi umetnosti kaj razumem, se globoko motite. Neuka sem še danes, kakor sem bila neuka, ko sem pobegnila iz tega kraja. Plesala sem mu za kratek čas. In Čop trdi, da sem mu s tem plesom gibala in netila misli ... Stavbo za stavbo si je zamislil in izvršil, zmeraj vesel, prožen in podjeten! In če mu je hotel kdaj korak zastati, če ni mogel odtrgati srca od zemlje, ki jo je ustvaril, od ljudi, ki jih je šele za ljudi napravil, sem si izmislila nov ples, mu pokazala drugo močvirje ... Pustite naju odtod! Ne obsodite me na smrt! Pustite ga!* (Majcen 1997: 238)

Barjani pa Čopa vedno bolj občudujejo in si želijo, da bi ostal pri njih. Župnik⁵ jih podpira in Kamilo nagovarja, naj mu postane žena in Čopa tako zadrži. Ona to zavrne. Ljubica mu je, ki ga vedno znova speljuje v močvirje, da odreši v blato ujete. Tudi Čop bi se rad končno ustalil, vendar ga Kamila, za katero bo s prekopom konec barjanskih skrivnosti,

⁵ Majcen prikaže župnika kot ohranjevalca utečenosti, za povrh slepega za stisko v blatu živečih. Kamila mu očita, da sicer nosi škornje, a v blatu ni doma. Čeprav živi sredi ljudi, mu je njihova dejanska stiska tuja, saj se ga osebno ne dotakne (Majcen 1997: 200).

roti, naj odideta. Čop pa se ne more odločiti: *Izneveril sem se ti, Kamila. Zaril sem se v zemljo in sem v njej obtičal* (Majcen 1997: 240). Ob zunanji uspešnosti je premočno vezan na družbeno, da bi se ne izneveril Kamili. Zato se Kamila v trenutku, ko se slavnostno odprejo zapornice, vrže v deročo vodo.

Petinsedemdesetletni Stanko Majcen je v 15. pismu Marji Boršnik zapisal o drami: *Všech mi je Prekop. /.../ Ideja je ta: Moškemu spolu najadekvatnejši poklic je inženir, ženskemu plesalka, romantično bitje, nositeljica idej in domislekov. Ko se možu ne ljubi več delati, ko se je zaljubil v zemljo, ki jo je kot zadnjo meljoriral, postane ideja nepotrebna. Ali ni to najgloblji smisel vsakega medspolnega življenja na tej zemlji? Kdo ve, ali bo publika to razumela. Če ne – saj še nismo na koncu časov* (Schmidt 2000: 168).

Marja Boršnik označuje *Prekop* za očarljivo dramo (Boršnik 1967: 398), ki postane prepričljiva, če jo vzamemo zunaj časa in prostora kot simbol masovne neosveščenosti. */.../ Kamila, ki se v uvodu pojavi kot prozaična Čopova sodelavka, blatna in premočena do kože, postaja od dejanja do dejanja bajnejše bitje, čeprav ne izgubi realne teže. /.../ Iz lepote izvirajoča gracija je Kamili omogočala plesno umetnost, da je z njo vzgibavala inženirja Čopa k nenehno novim idejam. /.../ Čopa pa je priklenila zemlja z uspehom in nagrado, kdor pa se da tako vkleniti v negibnost, ne išče in ne potrebuje ideje, navdiha, osveščanja. /.../ Peto dejanje pa se nujno zaključi s tragičnim Kamilinim samomorom* (Boršnik 1967: 399–401).

Tudi Kermauner je poudaril Čopovo nezmožnost slediti Kamili, *ko se obrne navzven* (Kermauner 1992: 223), in zato Kamila naredi samomor, ker s svojo *nedolžnostjo* ne more živeti v svetu klavrne inteligence in neumnih kmetov. V tej drami, v kateri so, kot je napisala Marja Boršnik, osebe že simbolizirane, je ženska nosilka ustvarjalne ideje, moški pa je uresničevalec.

Samo v silni ljubezenski pritegnjenosti se zmoremo osvoboditi ujetosti v družbeno in zatajenosti in potem stopiti na pot osebne poklicanosti ter v živost odnosov. Gre za neke vrste obnorelost, kot jo predstavlja Mica v *Ženinu na Mlaki*. Odločitev za izstop iz podružbljenega (in s tem za odpoved znanemu, varnemu, sprejetemu ...) ni lahka. Le v obnorelosti, pritegnjenosti z močjo ljubezni, se moški zmore odpovedati osebni zatajenosti zaradi družbene varnosti. Samo velika ljubezen ne zadostuje. Janezek in Marjeta sta ljubila Ženina na Mlaki, a nista do norosti vstopila v ljubezenski odnos. Tega tudi ni zmozel Ivančič v *Kasiji*.

ŽENSKA JE MOŠKEMU VOLJA DO MOČI

Za Stanka Majcna je ženska tista, ki zazna božji klic (od Ženina na Mlaki),⁶ ki se oglašja sredi trpečih, in s svojo ljubeznijo privabi v proces (od)reševanja moškega. V *Dedičih nebeškega kraljestva* konjederec Vozma očita Dani, da je Božo zbolel, ker je *zapustila ozko stezo pravične ljubezni in krenila na široko cesto opičje nečimrnosti* (Majcen 1997: 143). Ženska je *poklicana*, da prerašča sebično nečimrnost in zazna širino ž/Življenja ter v njej stisko trpečih.

To stisko začuti ženska tudi v drami *Matere*. »Moški ne vedo nič.« Ženska pelje moškega na romanje po cestah do tja, kjer ječi bolečina, ali kot je napisal Gregor Kocijan: Majcnu je *moški manjkrat tipična človeška podoba, za kaj takega mu je primernejša ženska, v kateri opaža globlje doživljanje, pogostejšo ogroženost, vztrajnejše kljubovanje, večjo moralno čistost, večjo občutljivost za druge* (Schmidt 1990: 92).

Ženska odgovori tudi na klic Ženina na Mlaki (Boga, ki kliče iz blata, iz stiske bivajočih).

V drami *Dediči nebeškega kraljestva* nastopi kot Odrešenik zdravnik. Ko se ženska (polkovnikova žena) osvobodi družbenega, je sposobna za vstop v bolečino drugega. Jezus odide, ženska ostane s svojim poslanstvom. V njej se prebudi želja po živem, po ljubezenskem dogajanju in v ta ljubezenski odrešenski odnos bo pritegovala moškega. Po njej se bo dogajalo odreševanje bolečine sveta. Ženskost bo zapeljevala moškost in tej v ljubezni krepila voljo do moči, ki je potrebna za to (od)reševanje. Prav v tem se po Majcnu uresničuje vloga ženske in moškega v njunem medsebojnem dopolnjevanju: ženska odgovori na klic Ženina na Mlaki in privabi v proces odrešanja moškega.

V *Prekopu* inženir Miha Čop izsušuje močvirja. Na barju opravlja meritve za gradnjo prekopa, da bi barjanski kmetje dobili obdelovalno zemljo. Iz teh močvirnih krajev, polnih različnih posebnosti in ljudi, ki

⁶ Majcen gotovo mistificira poslanstvo žene tudi zaradi vpliva sv. Terezije Avilske. Prav med prevajanjem njenih spisov je napisal dramo *Ženin na Mlaki*. V njej predstavlja žensko, ki jo pokliče Ženin na Mlaki (Jezus v bolečini). Pokliče jo Trpeči iz kraja bolečine (Mlake, blata) in jo prebudi v ljubezen za sočutje. Terezija Avilska je odigrala, ko jo je pritegnil Trpeči, izjemno vlogo v reformi ženske veje karmeličanskega reda. Še posebej pomenljivo in zanimivo je: izjemno močno je vplivala na sv. Janeza od Križa, da je zmožgel opraviti poslanstvo na svojem področju. Ženska da moškemu voljo do moči. Terezija Avilska je bila nedvomno za Majcna pozitiven lik ženske, kakršno Majcen opisuje tudi v dramah.

se s težavo prebijajo skozi življenje, prihaja tudi Čopovo dekle Kamila, ki ji celo župnik prizna, da je *nekam ... bajno bitje* in Čopova muza. Ta kliče Čopa v vedno novo blato, v stisko pogreznjenih ljudi (Schmidt 1990: 186) in v odreševanje. Čop pa Kamili odgovori: *Kaj imaš od tega večnega potikanja po svetu, po najobskurnejših kotih?* (Schmidt 1990: 191) Kamila se da voditi o/Očetu, ki biva v blatu in ne želi iz njega (ko ni blata, tudi njega ni več). Učitelj ga označi: *Takih originalov je malo današnji čas. /.../ Praprotju, resju, trstju, mahovini in kdovečemu še je brat. In ni ga strah ne tolmunov ne brezna. In zapiskati zna Šotar. Zapiskaj nam na piščal!* (Schmidt 1990: 207) Šotar zaigra pesem, ki je klic barja, in Kamila zapleše v njenem ritmu (Schmidt 1990: 231). Kamili ponudi šopek, ta ga sprejme (prim. Schmidt 1990: 207) in vanj potopi obraz: *Zemljica rodna, moje ljubo barje! Iz teh rož upiraš vame oči, iz tisoč oči me gledaš ...* (Schmidt 1990: 212). Tisoč oči je kot klic tisočerih, živečih na barju, v blatu.

V enodejanki *Profesor Gradnik* pride Kamila iz morja (neskončnost, globina, presežnost, polnost življenja – božje) in si nadene človeško: *Še to kožo vržem nase, še to in še to /.../ sandale v roke, pa hajd* (Schmidt 1990: 68), da bi privabila moškega, ga zvabila v božje: *Še blizu mi ne prideš. Sprožim curek vode, da te tri sonca ne osuše* (Schmidt 1990: 68) in rodila z njim novo življenje: štirinajstletna Mare (Morska, izšla iz morja) se vrine med Kamilo in Jalna in postane simbol otroka, novega odrešenega življenja.

Kasija v istoimenski drami je drugačna in neustavljivo privlači Ivančiča: *Iz globine prihajam ...* (Schmidt 1990: 27). Na koncertu se pojavi brez slehernega nakita. Adela, simbol zemske ženske, ki z zunanjim bliščem ustavi moškega tukaj in sedaj, doseže ob Kasiji le možnost banalnega odnosa. Kasija pa takšna, kakršna je, vznemiri moškega, da v njej zasluti presežnost, ki priteguje.

V nejasnosti, zamegljenosti družbenega ženska kliče moškega, da bi vstopil vanjo in prebudil novo življenje. Ženska je tista, ki sanja o novem, odrešenem življenju. Policijski načelnik Carneri pravi Kasiji: *Če brskam po vaših pismih, se ne morem otresti vtisa, da mnogo sanjate* (Schmidt 1990: 46).

Ženska, ki vodi v življenje

Kamila razlaga Jalnu: *Podati se mu moraš, morju! Zaupati mu moraš do dna. Šele, ko si se izneveril vsem oblastem nad seboj, tudi tistim, ki si jih ustanovil sam in ko si pripoznal edinole njegovo ... Ne pozabi, da si se*

tudi ti prišel krepit na obalo. Pred dvema mesecema si še bruhal kri. Zdaj cveteš! Raste, vidno raste moč telesa ... soki ti kipe ... (Schmidt 1990: 69). Tudi moški je zaradi ujetosti v družbeno bolan, ustvarjen pa je za nenehno preraščanje, ki je možno le v odnosu z dopolnjujočim se polom. Ženska je zanj možnost, da lahko v ljubezenskem odnosu izstopi iz podružbljenosti in nenehno vstopa v nove, neujete, zanimive, izpolnjujoče se razsežnosti bivajočega. V utečenosti ni več vznemirljive, pritegujoče lepote. Zorn razbere, da je Čopa speljala v blato Kamila. Pravi mu: *Če vas ni speljala na led tale gospodična. Njej so namreč ti kraji znani malo bolj kot vam* (Schmidt 1990: 196).

Moški prepogosto ostaja razdvojen med hotenjem in uresničitvijo: ne upa si na pot, na katero ga je vabila ženska, kot pravi Kasija v istoimenski drami: *Izkusila sem. Vi si niste upali z menoj na tisto pot. Zavoljo ljudi, zavoljo sveta si niste upali* (Schmidt 1990: 51). Ženska čaka moškega, ki bo sposoben prerasti okvire ujetosti. Kakor Kasija privlači moške, tako zaradi svoje neujetosti prebuja v njih negotovost. Slutijo, da je kakor neprivezan čoln, ki jih lahko v ljubezenskem odnosu odpelje na ocean nepredvidljivosti, kakor misli tudi Ivančič: *Kaj hoče ta ženska? Ali se ne boji nikogar? /.../ To bitje – v tej družbi – samo!* (Schmidt 1990: 36) Sama čaka samega, ki se skriva sredi množice, da ga izpelje. Kasija pravi Ivančiču: *Čakala sem te, čakam te vsak večer. Ne morem te dočakati ...* (Schmidt 1990: 28). S tem se pokaže za družbeno nevarno – izpeljuje v nove razsežnosti zunaj družbeno ujetega. Za družbo *ženska itak ni prida ...* (Schmidt 1990: 42), zato jo zaprejo. Družba namreč ve, da bo Kasija slej kot prej zapeljala posamezne moške, v katerih bo v ljubezenskem odnosu postalo hrepenenje po novem močnejše od strahu pred družbenim. Prav zato je ženska lahko nevarna: v *Cesarju Janezu* je kralj zaradi nje pripravljen zapustiti položaj družbene moči. (Prim. Majcen 1998: 181–182.)

Moški želi vztrajati v znanem in poznanem. Le ljubezen lahko moškega toliko obnori, da preseže zemeljsko razsodnost in naredi v moči ljubezni korak v neznan položaj – v blato. V Majcnovih dramah ženske zapeljujejo. V drami *Kasija* pravi Tomel: *Nepobitna resnica je, da ta ženska ni bila nikoli brez ljubimcev* (Majcen 1997: 41). Ženska moškega v to spodbudi in v tem zadržuje. Dokler je ženska moškemu ljubica, dokler je moški z njo v obnorem ljubezenskem odnosu, se ne bo zatajil zaradi ugodja ustaljenega. Kralj v *Cesarju Janezu* razlaga Meti, v katero je zaljubljen: *Jaz pa bom vmes kraljeval drugod, tam daleč doli ob zlivu dveh mogočnih rek. /.../ Z nesramnostjo se bom boril, ki si nadeva obleko mogočnežev tega sveta, z neumnostjo, ki hoče biti pametna, z malenkostnostjo, ki ji je velika poteza*

zarisana na čelu, s človeško slabostjo tega in onega kova, ki nikoli ne nastopi brez ornata priznane in spoštovane kreposti. S pohotniki se bom boril za njihov ubogi plen, z lakomneži za zaklade, ki sede na njih, a stezajo roko za vbogajme, z licemerci za njihov pravi obraz, ki je pod krinko, pa se še skozi krinko reži tak, kakršen je ... Kadar mi bo pa vsega dovolj, jo bom mahnil na Kamen, k tebi, ki o vsem tem ničesar ne veš, niti ne slutiš: napil se bom tvojega mleka, najedel tvojega sira, pa še kruha zagozdo mi boš odrezala za pot nazaj, zakaj spet se bom moral vrniti ... (Majcen 1998: 195–196).

Ne gre za odnos žena–mož, ker je ta odnos preveč družbeno ujet in ustaljen. V živem ljubezenskem odnosu ženska kot ljubica speljuje moškega iz družbene ujetosti. S tem pa seveda sramoti zakon podružbljenih. Kamila pravi župniku: *Bajnost je v tem, da se izključujem iz družbe, ki jo vi vladate. Izključujem s svojim življenjem. /.../ Ali verjamete, da sem vzlic bajnosti – lep izraz ste našli za to obliko ljubezni – vzlic bajnosti tu bolj doma kakor vi in malokdo, ki škornje nosi?* (Majcen 1997: 199–200)

V *Revoluciji* ugotavlja Trebonja o medicincu Vanji: *Simptom. Medicincu se je življenje podaljšalo v večnost. To more povzročiti samo ženska. Vanja, srečal si Sonjo* (Majcen 1998: 64). Vanja v nadaljevanju pravi: *Zdi se mi, da že vekove iščem harmonije in da je v vekovih nisem našel. Tu je. /.../ Umreti zanjo bi mi bila slast, samo večnost si ne morem misliti brez nje* (Majcen 1998: 65). Ženskost odpira novo razsežnost, ki vodi moškega iz splošnega: *Sonja: Komaj si me zbedel z molkom, že splošni pojmi, splošne resnice. /.../ Ne lovi mušic, če zahteva čas, da premikaj gore* (Majcen 1998: 88). Moč ljubezni do Sonje in konkretna stiska, ki mu jo posredno nakaže, potegneta Vanjo v norost, izgubo varovane razsodnosti – v boj za pravično (Majcen 1998: 97).

Tudi kaplan Sergej v drami *Brez sveče* izpove župniku: *V tej župniji, v tem mraku neba in duš, sveti ena edina luč: Viktorija* (Majcen 1999: 17). Viktorija je oseba, ki vidi več in globlje, ima karizmatično-mistične sposobnosti (Majcen 1999: 15), pogovarja se z Jezusom (Majcen 1999: 81). Prav v ljubezni do Viktorije najde kaplan izhod. V njej zazna razsežnosti, ki mu odpirajo nove svetove (Majcen 1999: 21–22).

Ženska, ki ustavlja pred življenjem

Majcnova ženska je tudi negativna. V pismu Marji Boršnik je napisal o črtici *Hudobne matere: Gospa Marja, hudobne matere eksistirajo, pa čeprav besedo hudobne postavite med ušesca in ji s tem odvzamete njeno doktrinal-*

no resnobo (Schmidt 2000: 229). Kot so matere v drami *Matere* v bolečini na cestah sveta, so tudi matere, ki priklepajo na ustaljeno, na ognjišče svoje zemeljske varnosti in vreščijo na moškega (moža, sina ...), če bi se hotel oddaljiti od za plačo prodane svobode.

V *Prekopu* županova žena nahujška kmete, da se uprejo rešilnemu projektu. Spada med ženske, ki »vreščijo« (prim. Majcen 1997: 201) in so v konfliktu z ženskami, ki so izstopile iz družbe vreščecih. Vreščece ženske, Kalanka, Raklja in Lužarica (Majcen 1997: 224), so pobožne, a neizmerno plitve, površne, zemeljsko ujete:

Kalanka: Saj zanje se izpodreca [Kamila] tako visoko, njim na ogled nosi tiste roke, gole do ramen. Naučila bi jo, naučila očenaša, zdravomarijo in čast bodi, če bi bila moški.

Lužarica: In deset božjih. In še pet cerkvenih za nameček (Majcen 1997: 225).

Vreščece ženske čutijo, da jih ogroža ženska, ki ne želi biti žena možu, pač pa ljubica moškemu. Zato Kamilo, ki jih ogroža v njihovi pobožni zemeljski ustaljenosti, napadajo, naravnost po kokošje kljuvajo:

Raklja: Svojo kri onečašča!

Kalanka: Svoj rod skrunja!

Lužarica: Pohodimo jo!

Raklja: Poteptajmo jo! (Majcen 1997: 232)

Gre za dve vrsti žensk.

Lužarica: Ona [Kamila] je tista, ki hodi /.../ v kratkih krilih, brez rokavov in vseh muh polna okrog ter vzbuja hude duhove, kjerkoli se prikaže. Ni mi treba, zares ne, da bi tako žensko gledala, ko sem ženska in tudi drugače, kakor se spodobi. Župnik naj odloči.

Rak: Župnik omahuje (Majcen 1997: 227).

Župnik pa omahuje, ker je družbeno pomehkužen in se je odločil za zemeljsko varnost in gotovost. Šele Čop, pravi moški, je sposoben ustaviti žensko vreščanje (Majcen 1997: 232).

KONFLIKT MED RAZUMOM IN DUŠO

Konflikt med moškim in žensko je konflikt med razumom in dušo. *Preveč duše, premalo možganov*, ugotavlja Majcen v *Prekopu* (28). Ivančič

v *Kasiji* odslovi Kasijo v imenu razuma. Ko Kasija zapušča njegov dom, prostor razuma, se počuti neizmerno svobodna.

Ivančič je z razumom ostajal v zakonitostih družbe in zato v odnos s Kasijo vstopal zadržano, previdno. V družbi, ne v *Kasiji*, je bil tudi, ko se je ljubil z njo.

Kasija: Čakala sem te, čakam te vsak večer. Ne morem te dočakati ...

Ivančič: To so nedostatki razuma. Ne zavedaš se, kdo sem. Vsa tvoja lju-bezen, in bodi si še tako požrtvovalna, me hoče pogubiti. Preveč duše, pre-malo možganov. /.../

Kasija: Ali je to konec?

Ivančič: Konec. Razum je neizprosen (Prekop, 28).

Kamila v *Profesorju Gradniku* ugotavlja, da so moški v svoji razumarski zadržanosti čudaki. Jalen tega ne zanika, le prosi jo, naj zaneti ogenj, da se bo iztrgal iz sveta zemeljske previdnosti.

V *Materah* le ženska, Lebarka, ponudi zaščito Julki, ki je v stiski. Ženska ima srce, dušo; moškega pa prepogosto vodi razum mimo srca, zato Lebar odslovi Julko z otrokom v naročju, a jo Lebarka pripelje nazaj.

Hočem, da ostane. /.../ S ceste sva obe. /.../ Šele, ko porodim, sem žena, in šele tedaj me dvigne mož k sebi. S ceste me vzame, kje naj bi me drugod vzal? /.../ Procesija mater in še mater in še procesija mater – vse s ceste, vse s ceste, vse s ceste ... (Majcen 1998: 53–54).

Kermauner ob tem zapiše: *Lebarka sprejme za hčer deklice s ceste Julko, ki zanosi s tujcem: Sprejme za vnuka tudi njenega bodočega otroka, čeprav bi po običajni meščanski etiki imela pravico, da Julko nažene. /.../ Lebarka potrdi svojo krščansko vero in etiko z dejanjem, ne z doktrino; potrdi jo s praktično ljubeznijo do drugega kot drugega, z odpuščanjem, z usmiljenjem, z blagostjo (Kermauner 1992: 116). Matere torej slikajo krščansko etiko (in socialno, tj. socialnost) (n. d.: 135), so zgled socialne krščanske morale (Majcen 1998: 225).*

ŽENSKA IN MOŠKI V DOPOLNJUJOČEM SE POSLANSTVU

Iz posameznih Majcnovih dram lahko razbiramo avtorjevo pojmovanje vloge ženske in moškega, ki sta v očitnem dopolnjevanju. Vsekakor se po ženski s posredovanjem moškega prebujata v bolečino ujeto življenje k razsežnostim (od)rešenih. Njeni »boleznici« je lahko vzrok le moški, ki ne želi v novo življenje, ker ostaja na ravni družbene splošnosti in varnosti.

Preseganje sedanjega (neodrešenega) stanja v novo dimenzijo bivajočih – recimo temu ničenje nič – se navzven izraža v spolnem odnosu med moškim in žensko. Župnik v drami *Brez sveče* spregovori kaplanu Sergeju: *Ni sprostivte med možem in ženo, ki sta se vzljubila, drugačne, kakor iz telesa v telo* (Majcen 1999: 25). Ženska pooseblja nično točko (vstop v bolečino), ki priteguje moškega. Ne gre le za razsežnost telesnosti, pač pa tudi duševnosti – čustvenosti. Ženska je ženska po duši in telesu in moški prav tako v svoji celostni razsežnosti. Šele v medsebojni prežetosti vseh dimenzij odnosa (telesnih, čustvenih, duhovnih, intelektualnih ...) se odrešuje stiska na osebni in družbeni ravni – se dogodi ničenje nič. Polnost vstopa moškega v žensko je v celostni izročitvi moškega in v celostnem sprejetju ženske. Samo v nepridržani celostni medsebojni izročitvi je polnost, ki rojeva novo življenje. Tako je Ivančič izdal Kasijo, ker se ji je izročil samo na videz, platonsko, dejansko pa je ostal vezan na podružbljeno.

Ob telesno-čustvenem vidiku pa poudarja Majcen tudi pomen prežetosti v notranjem žarišču, od katere je odvisna popolna potešitev – odrešitev v odnosu med moškim in žensko. Pop Martin v drami *Čudež* pravi: *Vse te same na sebi lepe čednosti mater in očetov zatемne, brž ko niso v obrazu božjem. V senci leže, stran od svetlobe žarkov božjega, zato je za njih bitje vseeno, ali so ali niso ... V svetlobi božji niso, v svetlobi njegove milosti niso, zato so темne in nične, čeprav je dejanje dejanju enako. Vsaka čednost mora imeti žarišče, v kateri se strnjajo njeni stoteri žarki. Če tega središča ni, če je čednost zgrešila ta cilj, deluje v prazno, se žrtvuje v nič, usiha v pesek* (Majcen 1997: 249).

Ker smo usmerjeni tudi v obzorje absolutne in neskončne biti, nas vsa konkretna bitja puščajo prazne, če ne povežemo z njimi tudi duhovnih razsežnostih naše biti. Ženska za moškega ni popolnost sama v sebi, je kot Meta v *Cesarju Janezu* nepopolna, po svoji usmeritvi celó zavirajoča, a vendar nakazuje moškemu pot k izviru, v maternico čiste biti.

Vsekakor gre v odnosu med moškim in žensko za obojestransko »vne-manje«. Ivančič bi Kasiji *samo razplal nemirno kri* (Majcen 1997: 57), potem pa z njo ne bi vstopil v točko odrešenja.

Vrhunec odnosa med moškim in žensko je v drami *Prekop: Oba* [Kamila in Čop] *sta blatna in premočena do kože* (Majcen 1997: 186). Tako kot ljubezen ženske ozdravlja moškega, tako tudi on z vstopom v ljubezenski odnos zdravi njo. Viktorija v drami *Brez sveče* izpove: *Mrtva sem že bila, pa zopet vstajam iz groba – on [kaplan Sergej] me je obudil* (Majcen 1999: 17).

Moški lahko žensko obudi ali zamori. Ivančičeva ljubezen Kasijo zdravi. Ko pa jo namerava zaradi strahu pred družbo zapustiti, jo zamori. Majcen zaradi enake »zapustitve« zaključi dramo *Prekop* tragično. Potem ko se inženir Čop zaljubi v zemljo in postane »ideja« nepotrebna, Kamila reče, da je postala nepotrebna, in se vrže v prekop. Zaključek drame ponuja več možnih razlag: Kamilino dejanje je lahko izraz obupa, ker je Čop zapustil idejo in se pridružil podružbljenim; morda pa Kamila tega koraka ni storila iz obupa, pač pa se je vrgla nazaj v globino (pred zaključkom drame namreč pravi: *Plavam pod sonce ...*), v vodo, da bi iz nje (kot Kamila v enodejanki *Profesor Gradnik*) zopet prišla in ob drugem moškem nadaljevala svoje poslanstvo.

Če moškega ali žensko zadržuje v njunem odnosu navezanost na družbeno splošnost in plitkost, ni odrešenja; v ujetosti se pojavijo znamenja bolezni, in kar se lahko rodi iz takšnega odnosa, je mrtvo, kot je to izraženo v enodejanki *Profesor Gradnik*. Žena je moža pritegnila v zemeljsko in je zbolel. Njegovo seme ni živo in zato se tudi dete ne rodi živo.

Moški in ženska sta drug drugemu dopolnjujoča nuja. Kasija je tista, ki sanja o novem, odrešenem življenju, ki pa ga lahko uresniči le v povezanosti z močjo moškega, zato ga mora v novo, presežno pritegniti. Ne gre za odnos žena – mož, ker je ta odnos preveč družbeno ujet, ustaljen. Kamila izrecno poudarja, da je Čopu ljubica, in ga vedno znova poljublja ter v ljubezenskem odnosu vabi v nične točke sveta. Moški z vstopom v »materico« skozi nično točko ženskosti omogoči »novo življenje«. Gradnik pravi Kamili: *Vendar ste zadeli: novo življenje!* (Majcen 1999: 70) Nujen je vstop v nično točko, združitev v intenzivnem ljubezenskem odnosu, kajti ženska lahko samo z moškim spočne novo življenje – odreši nič. S svojo nemočjo in krhkostjo obnori moškega, da zapusti družbeno plitkost in izpolnjuje bistveno poslanstvo svojega življenja: s svojo močjo (od)reševati ljudi na blatnih in prašnih cestah sveta. Kasija vabi Ivančiča: *Zberi ta prah, ljubeč ga poljubi, hrani ga na srcu: Ta prah je bila ženska, ki je ljubila* (Majcen 1999: 27). V *Kasiji* je zbrana bolečina sveta, v njej kliče po ljubezenskem vstopu moškega k (od)reševanju.

Zagabilo se mi je življenje. Takrat si prišel ti. Kakor sonce si prišel, iztegnila sem roke k tebi ... Ne pahni me od sebe v noč! ... Groza me bo pred samo seboj, če me zapustiš. Kam, kam naj se obrnem? Povsod praznina in prepadi (Majcen 1999: 27).

Ženskost je za Majcna kot moškega drugi pol, po katerem vstopa v presežnost, mističnost. Je tista drugost, ki je njegova vstopna točka odrešenja. Kot je v *Ženinu na Mlaki* za dekleta (Marijo, Marto, Marjeto) to Jezus kot

moškost, je zanj kot moškega v drami *Bogar Meho in Marija* to Marija kot ženskost. Ob njej doživlja mistično presežnost. Ženska želi moškega zapeljati iz znanega skozi bolečino sveta v novo razsežnost – v odrešenost. Semiramis v *Cesarju Janezu* pravi kralju: *Izvedla vas bom iz dežele ...* (Majcen 1998: 193). Policijski narednik Carneri za Kasijo ugotavlja: *Iz tega življenja je napravila poklic* (Majcen 1997: 45). Ženska je za to poklicana.

ZAKLJUČEK

Naj sklenem po analizi Majcnovih dram glede vloge ženske in moškega z ugotovijo Marje Boršnik: *Večina naših kritikov in literarnih zgodovinarjev smatra Majcna, kolikor se sploh bavi z njim, za razumskega ustvarjalca, dejansko pa je le hud nasprotnik vsakega klišejstva, hkrati pa mojster v obvladovanju čustev in strasti* (Boršnik 1967: 379–380). Zdi se, da je Majcnova dramatika svojevrstna mešanica romantike in prosvetljenstva, mysticizma in racionalizma, puščavništva in aktivizma, religije in znanosti, poetičnega ekspresionizma in analitične eksperimentalnosti. To, da je ta nezdržljiva nasprotja združeval, je izraz njegovega iskanja in tega, da je ob vsem znanem hotel dalje in globlje, kar se kaže tudi v njegovem preučevanju vloge moškega in ženske v njunem dopolnjujočem se poslanstvu. Velja poudariti, da je njuna pot do ugotovitve o dopolnjevanju kot poslanstvu zelo dolga. Majcen ju postavlja v skrajne, mejne življenjske situacije, v katerih preraščata meje ujetosti in se odpirata novim razsežnostim (so) bivanja. Zdi se, da ima pri tem ženska močnejšo vlogo – sanja o novem, odrešenem življenju, a ga lahko uresniči le v povezanosti z močjo moškega. Zato ga s svojo nemočjo in krhkostjo vabi, priteguje v ljubezenski odnos, v presežno, v odrešenje. Le v siloviti ljubezenski pritegnjenosti se moški zmore osvoboditi ujetosti v družbeno, preseči zemeljsko razsodnost, stopiti v negotovost, na pot osebne poklicanosti ter graditi živ odnos. Vendar pri tem ne gre za odnos žena–mož, saj je ta preveč družbeno ujet in ustaljen, pač pa živ ljubezenski odnos, v katerem ženska kot ljubica speljuje moškega iz družbene ujetosti. Pri tem ne gre prezreti vzajemnosti: tako kot ljubezen ženske ozdravlja moškega, tako tudi on z vstopom v ljubezenski odnos zdravi njo. Povedano drugače: drug drugega lahko dramita v novo, presežno ali pa drug drugega uničujeta, prepuščata niču.

V Majcnovem delu se javlja ostro razvit intelekt z izredno rahločutnim in prizadetim nrvstvenim odnosom do življenja in sveta. /.../ Ker je izredno tih in ne sili v ospredje in ker je tudi to, kar piše, izrazito nesenacionalno,

ostaja neopažen; dvakrat neopažen danes, ko se le redkokdo potrudi, da bi iskal za preprosto besedo ali v molku globlji pomen. Majcnov skopi, pretehtani izraz, ki komaj toliko pove, kot zamolči, pa sili k sooustvarjanju in soosveščanju. Njegov svet, ki je na videz majhen, odpira pomembne probleme; ti bodo tako tenkočutno in svojsko izpovedani ostali, dokler se bo človek poglobljal v svojo notranjost (Boršnik 1967: 377). Zato ga bo šele večja tišina priznala za žlahtnega izpovedovalca (Boršnik 1967: 409).

LITERATURA

Marja Boršnik, 1967: Izbrano delo Stanka Majcna 1. *Študija*. Ur. Marja Boršnik. Maribor: Založba Obzorja. 377–409.

Marja Boršnik, 1967a: Izbrano delo Stanka Majcna 2. *Študija*. Ur. Marja Boršnik. Maribor: Založba Obzorja. 419–502.

Taras Kermauner, 1992: *Majcnova dramatika 1*. Ljubljana: Lumi.

Taras Kermauner, 1992a: *Majcnova dramatika 2*. Ljubljana: Lumi.

Stanko Majcen, 1994–2001: *Zbrano delo Stanka Majcna 1.–8*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Goran Schmidt, 1990: *Majcnov zbornik*. Maribor: Založba Obzorja.

Goran Schmidt, 1997: Zbrano delo Stanka Majcna, 5. *Opombe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 285–521.

Goran Schmidt, 1999: Zbrano delo Stanka Majcna, 6. *Opombe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 185–276.

Goran Schmidt, 1999a: Zbrano delo Stanka Majcna, 7. *Opombe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 241–388.

Goran Schmidt, 2000: Zbrano delo Stanka Majcna, 8. *Opombe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 299–478.

VIRI – DRAME STANKA MAJCNA

Apokalipsa, Zbrano delo, 5, 1997, 165–180.

Alenčica, kraljica ogrska, Zbrano delo, 5, 1997, 261–274.

Bogar Meho in Marija, Celje, Nova Mladika 1771/10, 11, 12.

Brez sveče, Zbrano delo, 6, 1999, 5–83.

Cesar Janez, Zbrano delo, 7, 1998, 129–204.

Čudež, Zbrano delo, 5, 1997, 243–260.

Dediči nebeškega kraljestva, Zbrano delo, 5, 1997, 113–164.

- Dve tašči*, Zbrano delo, 7, 1998, 205–226.
Izkušnje, Zbrano delo, 5, 1997, 275–281.
Kasija, Zbrano delo, 5, 1997, 5–62.
Knjigovodja Hostnik, Zbrano delo, 5, 1997, 81–96.
Matere, Zbrano delo, 7, 1998, 5–54.
Prekop, Zbrano delo, 5, 1997, 181–242.
Profesor Gradnik, Zbrano delo, 5, 1997, 63–80.
Revolucija, Zbrano delo, 7, 1998, 55–128.
Zamorka, Zbrano delo, 5, 1997, 97–113.
Ženin na Mlaki, Dialogi 1981/12, 909–931.

ON A WOMAN AND A MAN AND THEIR MISSION IN STANKO MAJCEN'S PLAYS

Summary

In Majcen's plays it is possible to discern the author's understanding of the roles of a woman and a man in their complementary mission, not only interpersonal but also social. For Majcen a man is fewer times considered a typical human figure. For such a thing a woman would be more appropriate, as in a woman the author observes deeper emotional experience, greater threat, more determined resistance, greater moral purity and deeper sensitivity to others. A woman may even be God's messenger and she may respond to God's call. She attracts a man into the process of salvation of those sunk in the mud and engages man's power to destroy nothingness.

A man and a woman are a complementary necessity for one another. A woman is the one who dreams of a new, redeemed life, but it can only be realized together with the power of man. That is why she has to attract – to seduce – a man into new and transcendental. It is not about a relationship between husband and wife, as the relationship is too socially trapped and settled. It is necessary to enter the point of nothingness, it is necessary to unite in an intense love relationship, as a woman is able to conceive new life only with a man and thus redeems nothingness. With her helplessness and frailty she absorbs a man, so that he leaves social shallowness and fulfils his life's essential mission. She wishes to seduce a man through the pain of the world into a new dimension – redemption. In any case, through a woman with the intervention of a man, a life trapped in pain awakens to the dimensions of the redeemed. The cause of her "illness" can only be a man who is attached to society and doesn't want to enter a new life, since he stays on the levels of social mediocrity and security. Just as woman's love heals a man, a man by joining her in a love relationship heals a woman. A man may make a woman alive or lifeless and a woman can do the same to a man. Majcen understands femininity as a man's opposite pole, through which he enters into the transcendence, mysticism. It is that particular otherness that signifies his entering point of personal gratification – redemption. At the side of a woman a man experiences mystical transcendence.

ÜBER FRAUEN UND MÄNNER UND DEREN MISSION IN DER DRAMATIK STANKO MAJCENS

Zusammenfassung

In den Dramen von Stanko Majcen können wir seine Auffassung über die Rolle der Frau und des Mannes in deren ergänzenden Mission – nicht nur der zwischenmenschlichen sondern auch der sozialen – ersehen. Ein Mann ist für Majcen selten die typische menschliche Gestalt; dafür scheint ihm eine Frau viel geeigneter, denn bei ihr bemerkt er tiefere Erlebnisse, öfters auch Bedrohung, einen beharrlichen Trotz, eine größere moralische Reinheit und größere Empfindlichkeit für Mitmenschen. Eine Frau kann eine Gottesbotin sein und kann dem Ruf Gottes folgen. Sie lädt den Mann in den Prozess der (Er)lösung der im Schlamm Versunkenen und leitet die Kraft des Mannes in die Vernichtung des Nichts.

Ein Mann und eine Frau sind sich gegenseitig eine ergänzende Notwendigkeit. Die Frau ist diejenige, die von einem neuen, erlösten Leben träumt, das sie aber nur in Verbindung mit der Kraft des Mannes verwirklichen kann und deswegen muss sie ihn aufs Neue, Superlative anziehen – verführen. Es handelt sich nicht um die Beziehung Ehefrau – Ehemann, denn diese Beziehung ist sozial zu gefangen, zu regulär. Der Eintritt in den Nullpunkt ist notwendig, notwendig ist ihre Vereinigung in einem intensiven Liebesverhältnis, denn eine Frau kann nur mit einem Mann ein neues Leben zeugen – und damit das Nichts erlösen. Mit ihrer Hilflosigkeit und Zerbrechlichkeit verdreht sie dem Mann den Kopf so sehr, dass er die soziale Oberflächlichkeit hinter sich lässt und die wesentliche Mission seines Lebens erfüllt. Sie will den Mann durch den Schmerz der Welt in die neue Dimension verführen – in die Erlösung. Auf jeden Fall erwacht in der Frau, mit dem Eingreifen des Mannes, das in den Schmerz gefangene Leben zu den Dimensionen der (Er)lösten. An ihrer „Krankheit“ kann nur ein Mann, der an dem Sozialen haftet und nicht in das neue Leben gehen möchte, weil er lieber auf der Ebene des sozialen Allgemeinen und Sicherheit bleibt, schuld sein. So wie die Liebe der Frau einen Mann heilt, so heilt auch er sie in dem er ein Liebesverhältnis mit ihr eingeht. Ein Mann kann eine Frau erwecken oder sie verderben und das Gleiche kann auch eine Frau mit einem Mann machen. Die Weiblichkeit ist für Majcen als einem Mann der andere Pol, in dem er in die Superlative, in das Mystische kommt. Sie ist das Anderssein, sein Ausgangspunkt zur persönlichen Befriedigung – Erlösung. Mit ihr erlebt er die mystischen Superlative.